

Hoofdstuk drie

Meervoudige doding in het gezin

Marieke Liem & Frans Koenraadt

Februari 2006

*De vier gezinsleden die dinsdag in hun woning in Huissen werden gevonden, zijn het slachtoffer van een familiedrama. De 38-jarige vader heeft de 37-jarige moeder en hun zontje en dochter om het leven gebracht en daarna de hand aan zichzelf geslagen.*¹

April 2005

*Het familiedrama in Hilversum, waarbij een politiemans vrouw en drie kinderen doodde en daarna de hand aan zichzelf sloeg, heeft tot geschokte reacties geleid. Vermoedelijk zijn de slachtoffers in hun slaap omgebracht.*²

Bovenstaande berichten leiden onvermijdelijk tot shock en verdriet in de nabije omgeving van de betrokkenen. Eveneens leidt het tot onbegrip en verontwaardiging in de bredere samenleving. Vooral wanneer een doding meerdere slachtoffers eist, nemen de verbazing en machteloosheid maar ook woede in de richting van de dader toe. Zulke gevoelens van onmacht worden complexer wanneer de dader eveneens een eind aan zijn eigen leven maakt. In dergelijke gevallen twijfelt men of deze persoon moet worden beschouwd als dader of als slachtoffer van zijn daad.

Meervoudige doding in het gezin wordt ook wel *familicide* genoemd – het doden van meerdere gezinsleden. Het uitroeien van families gebaseerd op hun nationale, etnische, raciale of religieuze achtergrond valt niet onder de noemer van *familicide*, maar onder die van *genocide*.³

Strikt genomen zijn er meerdere typen *familicide*: zo spreken we eveneens van *familicide* wanneer men zowel broers/zussen als één of beide ouders doodt. Deze vorm van *familicide* komt beduidend minder vaak voor dan de vorm waarin zowel kind(eren) en partner worden gedood. Het verschil in dynamiek en achterliggende factoren van ouderdoding (ook wel *parricide* genoemd) en broer/zus-doding (ook wel *siblicide* genoemd) aan de ene kant versus kinderdoding en partnerdoding aan

¹ *De Stentor*, 2006.

² *Provinciale Zeeuwse Courant*, 2005.

³ Malmquist, 1980.

de andere kant is zodanig, dat beide groepen niet met elkaar verenigd kunnen worden.

Dit onderzoek richt zich dan ook op de meest voorkomende vorm van familicide, diegenen betreffend, die zijn overgegaan tot het doden van de partner (*uxoricide*) en kind(eren) (*filicide*).

Tot dusver is er in Nederland nauwelijks onderzoek gedaan naar gezinsdoding, laat staan naar de mate waarin gezinsdoding verschilt van kinderdoding en partnerdoding. Dit onderzoek heeft als doel de sociaaldemografische, psychopathologische en situationele kenmerken rondom deze typen dodingen met elkaar te vergelijken om zo tot een beter inzicht te komen in de vraag waarom iemand overgaat tot het ombrengen van meerdere gezinsleden.

1 Eerder onderzoek

Om een achtergrond te schetsen van het fenomeen familicide zal hier eerst een overzicht worden gegeven van tot nu toe uitgevoerd onderzoek naar meervoudige doding van familieleden. De demografische karakteristieken, de geestelijke achtergrond van de dader, de aanleiding tot het delict en de karakteristieken rondom het delict zullen hier nader belicht worden.

1.1 Demografische karakteristieken

Eerder onderzoek wijst uit dat familicide een type doding is dat slechts is voorbehouden aan mannen.⁴ Zij zijn met hun 30 tot 40 jaar opvallend ouder dan verdachten van andere typen delicten.⁵ Diegenen, die overgaan tot familicide zijn gemiddeld ouder dan diegenen, die 'slechts' één slachtoffer doden. Eenzelfde leeftijdsverschil geldt voor de kinderen die slachtoffer worden: zij zijn gemiddeld ouder dan slachtoffers van filicide.⁶ Een studie door Websdale wees uit, dat diegenen, die overgaan tot familicide veelal een hogere sociaal-economische status bezitten dan de diegenen, die één slachtoffer doden.⁷ Andere onderzoekers vonden het tegenovergestelde: zij wezen juist op een aanhoudende werkloosheid onder de daders en de daarmee gepaard gaande frustratie van de dader niet voor zijn gezin te kunnen zorgen als oorzaak van familicide.⁸

⁴ Adelson, 1961; Byard *et al.*, 1999; Dubé *et al.*, 2004; Harder, 1967; Marleau *et al.*, 1999; Somander & Rammer, 1991.

⁵ Ewing, 1997.

⁶ Polk, 2001.

⁷ Websdale, 1999.

⁸ Levin & Fox, 1985; Palermo, 1997.

Met betrekking tot de burgerlijke staat van de dader heeft eerder onderzoek aange-
toond dat diegenen die overgaan tot familicide vaker getrouwd zijn dan diegene, die
alleen hun partner doden. Dit kan mogelijk verklaard worden uit het feit, dat niet-
getrouwde partners vaker kinderloos zijn dan getrouwde partners.⁹

Uit eerder onderzoek blijkt eveneens dat de jeugdige slachtoffers van familicide
vrijwel altijd de biologische kinderen van de dader betreffen. De Canadese onder-
zoekers Wilson *et al.* vonden echter dat stiefkinderen een grotere kans maakten om
slachtoffer te worden van een familicide. Vanuit een evolutionair perspectief bear-
gumenteerden zij dat, wanneer een vader twijfelt over het biologisch ouderschap
van zijn kinderen, hij meer geneigd is deze kinderen schade toe te doen dan wan-
neer hij geen twijfel heeft over het ouderschap. In situaties waarin er sprake is van
(seksuele) jaloezie jegens de partner of andere relatieproblemen, kunnen de kinde-
ren een bijkomende bron van vijandigheid en wrok vormen. In andere situaties wor-
den de kinderen als verlengstuk van de partner gezien en richt de woede van de
partner zich eveneens op de kinderen, vooral als deze kinderen de niet-biologische
kinderen van de dader zijn. Volgens deze hypothese hebben stiefkinderen een grote-
re kans om het slachtoffer te worden van een familicide dan genetisch biologische
kinderen van de dader.

1.2 Psychopathologie

Gezien de aard en ernst van meervoudige doding in het gezin wijzen veel onderzoe-
kers naar psychopathologische factoren om een dergelijk delict te kunnen verklaren.
In de casuïstiek komt de rol van (vitale) depressie het sterkst naar voren,¹⁰ al dan
niet gepaard gaande met een psychotische toestand in de dader.¹¹ Een ander feno-
meen dat in de literatuur is gekoppeld aan familicide is de zogenaamde *catathyme*
crisis. Centraal in een dergelijke crisis is een starre, gefixeerde gedachte dat er een
gewelddadige handeling dient te worden uitgevoerd tegen de persoon zelf of tegen
een ander. Deze gedachte neemt de vorm aan van een vast plan dat in de perceptie
van de dader uitgevoerd *moet* worden. Wertham heeft de ontwikkeling van een *ca-*
tathyme crisis in een aantal stadia omschreven, beginnend bij een traumatische psy-
chologische ervaring, die interne spanning met zich meebrengt.¹² Deze spanning
neemt toe tot een voortdurend aanwezige druk. Uiteindelijk wordt het idee opgevat,
dat geweld de enige manier is om uit een ondraaglijke en onoplosbare situatie ver-
lost te worden. Na gewelddadig te hebben opgetreden, volgt er een periode van op-

⁹ Wilson *et al.*, 1995.

¹⁰ Goldney, 1977; Polk, 1994, Schlesinger, 2000.

¹¹ Malmquist, 1996.

¹² Wertham, 1937.

luchting. Uit eerder onderzoek blijkt dat dergelijke *catathyme crises* uiteindelijk kunnen leiden tot het doden van (meerdere) gezinsleden.¹³

In andere gevallen is het niet zozeer de depressie, psychose of een catathyme crisis die voorop staat, maar de rol van morbide jaloezie gericht jegens de partner.¹⁴ Morbide jaloezie wordt in deze gevallen veelal geuit door paranoïde gedachten en uitspraken, achterdochtigheid en het beschuldigen van derden.¹⁵

Tot slot hebben de onderzoekers Cooper & Eaves (1996) daders vergeleken, die een familicide hadden gepleegd en daaropvolgend de hand aan zichzelf hadden geslagen met daders, die geen suïcide(poging) ondernamen. De eerstgenoemde groep leed aan ernstigere vormen van psychopathologie dan de tweede groep. De groep waarin suïcidale ideatie afwezig was, vormde niet alleen een groot gevaar voor leden van het gezin of de familie, maar ook voor buitenstaanders.

1.3 *Het delict: drijfveren en achterliggende factoren*

De motieven, die aan meervoudige doding in het gezin ten grondslag liggen, zijn divers. Men dient in ogenschouw te nemen, dat de hier genoemde drijfveren om te komen tot een dergelijk delict zeker niet uitputtend zijn.

Onderzoek naar familicide wijst voor een groot deel naar de angst van de dader om controle te verliezen. Dit controleverlies kan op vele aspecten van toepassing zijn, variërend van het verlies van controle op de partner¹⁶ – bijvoorbeeld bij een dreigende scheiding – tot verlies van controle op werk en inkomen – zoals bij een dreigend ontslag – en de daarmee gepaard gaande angst niet meer voor het gezin te kunnen zorgen. Deze twee typen zullen hieronder kort besproken worden.

Angst voor controleverlies over de partner komt niet alleen naar voren in de houding ten opzichte van de partner, maar eveneens in de houding ten opzichte van de kinderen. Alder & Polk (2001) vergeleken vaders die hun kinderen hadden gedood met vaders, die zowel hun kinderen als hun partner hadden vermoord. Zij vonden dat de eerstgenoemden vooral met bezorgdheid en affectie over hun kinderen spraken, terwijl de laatstgenoemden vooral naar hun kinderen refereerden met gevoelens van jaloezie en woede jegens de partner. De kinderen worden in dergelijke situaties gezien als 'haar' kinderen en worden gedood om de partner te straffen.¹⁷

Een tweede type controleverlies heeft betrekking op angst voor ontslag of verlies van inkomsten. Verschillende onderzoekers vonden dat familicidale mannen op een dergelijk controleverlies reageerden door diegenen, voor wie ze verantwoordelijk

¹³ Schlesinger, 2000.

¹⁴ Goldney, 1977.

¹⁵ Dietz, 1986; Levin & Fox, 1985.

¹⁶ Daly & Wilson, 1988; Wilson *et al.*, 1995.

¹⁷ Dietz, 1986; Levin & Fox, 1985.

waren, met de doding hen een tragische toekomst wilden besparen.¹⁸ In deze paradoxale situatie is de dader van mening, dat zonder adequate (financiële) voorzieningen zijn partner en kinderen een ellendige toekomst te wachten staat. Om hen en zichzelf een dergelijk lot te besparen, doodt hij dan niet alleen zijn kinderen en partner, maar ook zichzelf. Dergelijke familicides worden gekarakteriseerd door een altruïstische inslag van de dader: hij wil diegenen die financieel van hem afhankelijk zijn, beschermen voor ernstigere tijden. Niet zelden gaan dergelijke altruïstische motieven gepaard met paranoïde gedachten.¹⁹ Wilson *et al.* vonden dat mannen die familicide hadden gepleegd een grotere kans hadden zichzelf te doden vergeleken met mannen die overgingen tot enkelvoudige doding van de partner of het kind.²⁰ Ewing wijst op de neiging van de dader om het familieleven te romantiseren.²¹ Niet zelden beschouwen ze hun partner en kinderen als verlengstuk van zichzelf. Andere onderzoekers lieten zien dat in dergelijke situaties de dader van mening is dat *slechts hijzelf* de behoeften van zijn partner en zijn kinderen kan bevredigen en niemand anders.²² Wanneer zij hun positie als voorziener en centrale figuur in het gezin dreigen te verliezen, reageren ze zowel homicidaal als suïcidaal.

Tot slot wees onderzoek door Wilson *et al.* uit dat familicides vaker dan kinder- of partnerdoding worden gepleegd met vuurwapens.

Samengevat blijkt uit eerder onderzoek twee typen familicide-plegers naar voren te komen. Frazier (1975) heeft deze omschreven als enerzijds het *murder by proxy* type en anderzijds als het *suicide by proxy* type.²³ Het eerstgenoemde type verwijst naar zaken waarin de dader de kinderen identificeert met de partner: het primaire slachtoffer in deze zaken is de partner. De kinderen worden als verlengstuk van de partner gezien en daarom eveneens gedood uit jaloezie, wrok of woede. Het andere type is van toepassing op de man, die zich wanhopig voelt over het lot van zijn partner en kinderen en hen doodt uit altruïstische motieven alvorens een eind aan zijn eigen leven te maken.

De belangrijkste tekortkoming in de hier besproken studies betreft de relatief kleine onderzoekspopulatie die velen beschrijven: deze blijven beperkt tot kleine aantallen en blijven vaak beschrijvend, in plaats van vergelijkend onderzoek met daders van anderen typen moord, zoals de verwante typen van kinderdoding en partnerdoding. Weer andere analyses zijn voornamelijk sociaaldemografisch van aard en beperken zich tot het analyseren van demografische risicofactoren, in plaats van het weergeven van de onderliggende psychopathologie en motieven.

¹⁸ Ewing, 1997; Fox & Levin, 2005; Goldney, 1977; Polk, 1994; Schlesinger, 2000.

¹⁹ Dietz, 1986; Palermo, 1997.

²⁰ Wilson *et al.*, 1995.

²¹ Ewing, 1997.

²² Marzuk *et al.*, 1992; Berman, 1979.

²³ Frazier, 1975.

Tot dusver is er in Nederland nauwelijks tot geen onderzoek gedaan naar gezinsdoding – laat staan naar de mate waarin gezinsdoding verschilt van kinderdoding en partnerdoding. Het hierna beschreven onderzoek heeft tot doel de sociaaldemografische, psychopathologische en situationele kenmerken rondom deze typen doding met elkaar te vergelijken om zo tot een beter begrip te komen waarom iemand overgaat tot het ombrengen van meerdere gezinsleden.

2 Empirisch onderzoek

2.1 Methoden

Gegevens voor dit onderzoek werden, evenals die beschreven in het vorige hoofdstuk, verkregen uit het archief van het Pieter Baan Centrum, de forensisch psychiatrische observatiekliniek in Utrecht.²⁴ Verdachten van ernstige misdrijven worden naar het centrum verwezen voor een klinisch, multidisciplinair gedragskundig onderzoek om de mate van toerekeningsvatbaarheid ten tijde van het delict en de kans op herhaling van soortgelijke delicten te onderzoeken. De beoordeling bestaat uit een milieuonderzoek van de verdachte, observatie door de groepsleiding van het gedrag op de afdeling, een kort medisch onderzoek en een psychologisch en psychiatrisch onderzoek.²⁵ De totale beoordeling wordt weergegeven in een rapport *pro justitia*. Deze gedragskundige rapporten inclusief daarbij horend dossiermateriaal vormen de basis voor het huidige onderzoek.

In totaal werden er 536 casussen geanalyseerd. In deze zaken werd 23 maal de verdachte beschuldigd van een (poging tot) familicide, 133 maal van een (poging tot) filicide en tot slot 380 maal van een (poging tot) uxoricide. De verdachten in deze studie hebben een zogenaamde ‘*pre trial*’ status. Dit houdt in dat zij ten tijde van het gedragskundig onderzoek nog niet schuldig zijn bevonden. Juridisch bestaat er een groot verschil tussen de poging tot moord of doodslag en de fatale vorm. Gedragskundig is er echter geen verschil tussen de verdachten van een poging tot (bijvoorbeeld) kinderdoding of een fatale kinderdoding: de al dan niet fatale uitkomst van het delict ligt vaak niet aan het handelen van de verdachte.

De genoemde casussen zijn onderzocht om informatie te verkrijgen over de demografische, situationele en psychiatrische factoren.²⁶

²⁴ Thans ressorterend onder het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie.

²⁵ Koenraadt, 1992; Koenraadt *et al.*, 2004; 2007.

²⁶ Karakteristieken zijn statistisch geanalyseerd met behulp van het programma SPSS v. 12.1. Om te testen of er statistische verschillen optraden, werden Chi-square tests en one-way ANOVA's gebruikt.

2.2 Resultaten

In het hierop volgende overzicht zullen de demografische, contextuele en individuele karakteristieken van de verdachten van familicide aan bod komen, gevolgd door factoren rondom het ten laste gelegde en tot slot de gerechtelijke afdoening.²⁷

2.2.1 Demografische karakteristieken

In tabel 1 zijn de demografische karakteristieken van de verdachten van de drie verschillende typen doding weergegeven. Vergeleken met kinderdoding en partnerdoding is de verdachte van familiedoding significant vaker man.²⁸ Hij is ouder dan de verdachte van kinderdoding,²⁹ maar ongeveer even oud als de verdachte van partnerdoding. In tegenstelling tot de verdachten van filicide en uxoricide zijn er geen familicide verdachten onder de 21 jaar. Uit de bevindingen blijkt dat de drie groepen niet veel van elkaar verschillen met betrekking tot de werkloosheid van de verdachte: in alle drie de groepen heeft ongeveer de helft geen betaald werk.

Tabel 1: Demografische karakteristieken van de verdachte naar type doding

	Familicide (N=23)	Filicide (N=133)	Uxoricide (N=380)
Demografische karakteristieken			
Sekse			
Man	22 (96%)	62 (47%)*	319 (84%)
Vrouw	1 (4%)	71 (53%)	61 (16%)
Leeftijd	37,0 (±11,2)	32,1 (± 8,6) [†]	36,5 (±10,8)
Adolescent	0 (0%)	15 (11%)	14 (4%)
Werkloos	9 (41%)	56 (44%)	218 (58%)
Lage of geen opleiding	3 (14%)	88 (66%)*	125 (34%)
Etniciteit			
Nederlands	18 (78%)	99 (74%)	219 (58%)
Niet-Nederlands	5 (22%)	34 (26%)	161 (42%)

* p<.001

† p<.025

‡ p<.05.

²⁷ In de tabellen zijn zowel de absolute getallen als de bijbehorende percentages weergegeven. De percentages zijn berekend op basis van de aanwezige observaties.

²⁸ 96% versus 62%; $\chi^2=18.97$, $df=1$, $p\leq.001$.

²⁹ ($F= 5.68$); $df=1$, $p\leq .05$.

Vergeleken met de filicide, waar tweederde van de verdachten geen opleiding had hoger dan de lagere school, hebben de verdachten in de familicide groep een relatief hogere opleiding genoten.³⁰

Ten slotte bleek er geen significant verschil te zijn tussen de etniciteit van de verdachte van familicide vergeleken met de verdachte van filicide of uxoricide. Van zowel de verdachten van familicide als de verdachten van filicide bleek ongeveer evenveel niet van Nederlandse afkomst te zijn.³¹

2.2.2 Contextuele karakteristieken

De meerderheid van de verdachten van familicide waren getrouwd ten tijde van het ten laste gelegde (zie tabel 2). Hierin verschilden ze van verdachten van uxoricide, die *ofwel* getrouwd, *ofwel* gescheiden waren.³² De meerderheid van de verdachten doodde hun biologische kinderen; een minderheid doodde hun stief- of adoptiekinderen.

Tabel 2: Contextuele karakteristieken van de verdachte naar type doding

	Familicide (N=23)	Filicide (N=133)	Uxoricide (N=380)
Contextuele karakteristieken			
Relatie Partners			
Getrouwd	14 (61%)	-	124 (33%) [†]
Samenwonend	5 (21%)	-	88 (23%)
Niet samenwonend of getrouwd	0 (0%)	-	39 (10%)
Gescheiden	3 (13%)	-	124 (33%)
Buitenechtelijke relatie	1 (4%)	-	4 (1%)
Relatie Ouder-Kind			
Biologische ouder	18 (78%)	113 (85%)	-
Stiefouder	3 (13%)	19 (14%)	-
Anders	2 (9%)	1 (1%)	-
Eerder huiselijk geweld	9 (39%)	47 (38%)	173 (48%)

[†] p<.025

³⁰ 14% versus 66%; $\chi^2=20.19$, $df=1$, $p\leq.001$.

³¹ Iemand werd geclassificeerd als behorend tot een etnische minderheid als ten minste één van zijn/haar ouders in het buitenland was geboren. Dit gold niet voor diegenen, die in het buitenland uit Nederlandse ouders zijn geboren. Een autochtoon is een persoon van wie beide ouders in Nederland zijn geboren (CBS, 2006).

³² 61% versus 33%; $\chi^2=11.94$, $df=1$, $p\leq.025$.

Dit komt in grote lijnen overeen met de verdachten van kinderdoding, die, zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, eveneens in de meeste gevallen hun biologische kinderen doodden.

In de drie groepen is de aanwezigheid van eerder huiselijk geweld gericht tegen de partner en/of de kinderen ongeveer even sterk aanwezig: in ongeveer 40 procent van de gevallen was er sprake van eerder gewelddadig gedrag van de verdachte.

2.2.3 Individuele karakteristieken

Slechts één verdachte van familicide was eerder veroordeeld voor een geweldsdelict (zie *tabel 3*). Deze lage frequentie van gewelddadig recidivisme komt overeen met de verdachten van kinderdoding, die eveneens zelden eerder in aanraking met justitie zijn gekomen voor een gewelddelict. Echter, als we kijken naar de verdachten van partnerdoding, zien we dat een aanzienlijk deel van hen zich eerder schuldig heeft gemaakt aan geweld. Hierin verschillen de familicides en uxoricides significant.³³

In bijna de helft van de gevallen had de verdachte van familicide eerder contact gehad met de geestelijke gezondheidszorg. Dit contact varieerde van een contact met een eerstelijnspsycholoog tot een langdurig verblijf in een psychiatrisch ziekenhuis. Hierin bestaat geen verschil tussen de drie groepen.

In de familicide groep was bekend dat twee verdachten in hun jeugd waren mishandeld en/of seksueel misbruikt. Dit was relatief gezien een laag aandeel vergeleken met de andere twee groepen, waar ongeveer een kwart van de verdachten een dergelijke mishandeling of misbruik had meegemaakt.

Tot slot zijn in *tabel 3* de meest frequent waargenomen As-I en As-II stoornissen weergegeven. De meest voorkomende As-I stoornissen betreffen in de eerste plaats de psychotische stoornissen – deze rubriek beslaat zowel schizofrenie als andere psychotische stoornissen, waarbij er sprake is van wanen, hallucinaties, sterk onsaamenhangende spraak, sterk chaotisch of katatoon gedrag. Ongeveer één op de vijf verdachten van familicide werd gediagnosticeerd met een dergelijke stoornis. Hierin bestond geen opmerkelijk verschil met de andere categorieën dodingen. De stemmingsstoornissen omvatten zowel depressieve als manische stoornissen of een combinatie van de twee. Ook hier werd ongeveer één op de vijf verdachten van familicide gediagnosticeerd – een aantal vergelijkbaar met de verdachte van filicide, maar beduidend minder dan de verdachte van uxoricide. Aan middel gebonden stoornissen zijn eveneens in ongeveer éénvijfde van de gevallen aanwezig onder de familicide verdachten. Dit komt overeen met verdachten van partnerdoding. Verdachten van kinderdoding werden minder vaak gediagnosticeerd met drug- en/of alcoholproblematiek dan verdachten van gezinsdoding. Tot slot omvatten As-II stoornissen

³³ 4% versus 27%; $\chi^2=5.87$, $df=1$, $p \leq .025$.

de persoonlijkheidsstoornissen en de mentale handicap. Persoonlijkheidsstoornissen verwijzen naar een duurzaam patroon van innerlijke ervaringen en gedragingen die duidelijk binnen de cultuur van betrokkene afwijken van de verwachtingen.

Tabel 3: Individuele karakteristieken van de verdachte naar type doding

	Familicide (N=23)	Filicide (N=133)	Uxoricide (N=380)
Individuele karakteristieken			
Eerdere veroordelingen voor geweld	1 (4%)	13 (10%)	103/ (27%) [†]
Eerder contact met GGZ	10 (44%)	78 (59%)	223 (59%)
Mishandeling/misbruik in jeugd	2 (10%)	34 (26%)	76 (25%)
Psychopathologie			
As I			
Psychotische stoornis	4 (17%)	20 (15%)	47 (12%)
Stemmingsstoornis	4 (17%)	24 (18%)	29 (8%)
Aan een middel gebonden stoornissen	5 (22%)	14 (11%)	72 (19%)
Andere as I stoornissen	4 (17%)	13 (10%)	64 (17%)
Axis II			
Persoonlijkheidsstoornis	15 (65%)	101 (76%)	124 (33%)*
Geestelijke handicap	0 (0%)	14 (11%)	31 (8%)

* p<.001

† p<.025

Dit patroon dient zichtbaar te zijn in twee of meer van de volgende terreinen, te weten de cognities, affecten, in het functioneren in het contact met anderen en in de beheersing van de impulsen.³⁴ Hier zien we dat in de familicide en filicide groep de persoonlijkheidsstoornissen ruimer vertegenwoordigd zijn dan in de uxoricide groep. De meest voorkomende persoonlijkheidsstoornis was die Niet Anderszins Omschreven. Verdachten van familicide werden significant vaker gediagnosticeerd met een persoonlijkheidsstoornis dan verdachten van partnerdoding.³⁵

Behalve de persoonlijkheidsstoornissen valt de mentale handicap eveneens onder de As-II stoornissen. Waar in de filicide en uxoricide groepen enkele verdachten zwakbegaafd of zwakzinnig werden bevonden (een IQ lager dan of gelijk aan 84), was dit bij geen van de verdachten van familicide het geval.

³⁴ APA, 2002.

³⁵ 65% versus 33%; $\chi^2=11.62$, $df=1$, $p \leq .001$.

2.2.4 Het ten laste gelegde

De motieven, die aan het ten laste gelegde ten grondslag lagen, waren zeer divers. Dit geldt zowel voor diegenen, die verdacht werden van meervoudige doding als voor diegenen, die verdacht werden van kinder- of partnerdoding. De verdachten van partnerdoding doodden hun vrouw en kinderen in éénvijfde van de gevallen vanuit een psychotische toestand. In eveneens éénvijfde van de gevallen gaf de verdachte aan, gehandeld te hebben uit een gevoel van woede ten opzichte van de partner: hij vatte iets wat zij gedaan had als een zodanige krenking op, dat hij overging tot het delict. Vaak had er een ruzie of onenigheid tussen de partners plaatsgevonden. In eveneens éénvijfde van de gevallen was er sprake van een angst voor verlating: een externe gebeurtenis leidde in deze gevallen tot (de angst voor het) controlerelies. In deze gevallen dreigde de partner de verdachte te verlaten en/of de kinderen mee te nemen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de angst voor verlating vaak gepaard ging met een gevoel van krenking. In de overige gevallen was er sprake van diverse motieven, die veelal instrumenteel van aard waren, zoals het hebben van een nieuwe relatie of het verkrijgen van geld. In sommige gevallen zijn de motieven voor de doding te vergelijken met de motieven voor partnerdoding. Hierbij wordt niet zelden overgegaan tot geweld bij een dreigende scheiding, een nieuwe relatie of wanneer de kinderen worden toegewezen aan de partner. Ook zijn er overeenkomsten te vinden met motieven van kinderdoding, waar angst voor verlating eveneens een grote rol speelt – bijvoorbeeld in gevallen waar kinderen uit huis geplaatst dreigen te worden of toegewezen worden aan de partner. Andere overeenkomsten zijn te vinden in de pseudo-altruïstische motieven: de dader doodt hier zijn kind(eren) en/of partner vanuit de overtuiging, ze een ellendige toekomst te besparen.

De motieven in de groep familicide verdachten zijn erg divers en hebben weliswaar enige overeenkomst met zowel partner- als kinderdoding, maar zijn te verschillend om onder één noemer te scharen. Zoals te zien is in *tabel 4* is de modus operandus bij meervoudige doding over het algemeen gewelddadiger dan bij kinderdoding.³⁶

Ten slotte trachtte een aanzienlijk aantal familicide verdachten een eind aan hun eigen leven te maken na het ten laste gelegde. Hierin verschilden ze significant met de verdachten van partnerdoding,³⁷ die hiertoe minder vaak een poging deden.

³⁶ 52% versus 83%; $\chi^2=56.04$, $df=1$, $p\leq.001$.

³⁷ 39% versus 11%; $\chi^2=14.14$, $df=1$, $p\leq.001$.

Tabel 4: Het ten laste gelegde naar type doding

	Familicide (N=23)	Filicide (N=133)	Uxoricide (N=380)
Ten laste gelegde			
Motief voor familicide		-	-
Angst voor verlating	5 (22%)	-	-
Krenking	6 (26%)	-	-
Psychose	5 (22%)	-	-
Overig	7 (30%)	-	-
Motief voor filicide			
Wraak op (ex)partner	-	19 (14%)	-
Altruïsme	-	10 (8%)	-
Extended suicide	-	24 (18%)	-
Mishandeling	-	34 (26%)	-
Psychose	-	30 (23%)	-
Overig	-	16 (12%)	-
Motief voor uxoricide			
Angst voor verlating	-	-	97 (26%)
Krenking	-	-	141 (37%)
Psychose	-	-	47 (12%)
Overig	-	-	95 (25%)
Gewelddadige modus operandus ³⁸	19 (83%)	69 (52%) [†]	264 (69%)
Suicidepoging	9 (39%)	27 (21%)	43 (11%)*

* p<.001
† p<.025

Tabel 5: Waarschuwingssignalen naar type doding

	Familicide (N=23)	Filicide (N=133)	Uxoricide (N=380)
Waarschuwingssignalen			
Dreiging tot zelfdoding	8 (35%)	17 (17%) [‡]	31 (9%)*
Dreiging tot doden kinderen	4 (17%)	5 (4%)	2 (6%)
Dreiging tot doden partner	2 (9%)	8 (6%)	48 (14%)
Uiten van plan tot doding aan derden	1 (4%)	15 (11%)	12 (4%)

* p<.001
‡ p<.05.

³⁸ Een gewelddadige modus operandus werd gedefinieerd als het gebruikt maken een vuurwapen, steekwapen, slawapen, lichamelijke mishandeling, in brand steken of een combinatie van deze methoden. Onder 'niet-gewelddadige' modi operandi omvatten verstikking en vergiftiging.

Een aanzienlijk deel van de verdachten van familicide heeft voorafgaand aan het ten laste gelegde waarschuwingssignalen afgegeven. Deze signalen variëren van dreigingen tot zelfdoding, doden of het uiten van doodswensen en plannen van het delict. Dit blijkt anders voor verdachten van kinderdoding³⁹ en verdachten van partnerdoding.⁴⁰

2.2.5 Mate van toerekeningsvatbaarheid

In tabel 6 is de mate van toerekeningsvatbaarheid weergegeven voor de verdachten van de verschillende typen doding. De mate van toerekeningsvatbaarheid bij familicide is statistisch enigszins scheef verdeeld: de meerderheid van de verdachten wordt verminderd tot ontoerekeningsvatbaar bevonden. Hierin werd geen verschil gevonden met de verdachten van kinderdoding. De mate van toerekeningsvatbaarheid onder verdachten van partnerdoding daarentegen is tamelijk normaal verdeeld, hoewel hierin geen statistisch verschil werd gevonden.

Tabel 6: Mate van toerekeningsvatbaarheid naar type doding

	Familicide (N=23)	Filicide (N=133)	Uxoricide (N=380)
Toerekeningsvatbaarheid			
Toerekeningsvatbaar	2 (9%)	4 (3%)	31 (8%)
Enigszins verminderd	2 (9%)	7 (5%)	50 (13%)
Verminderd	7 (31%)	42 (32%)	184 (48%)
Sterk verminderd	5 (23%)	39 (29%)	65 (17%)
Ontoerekeningsvatbaar	6 (27%)	38 (29%)	44 (11%)

2.3 Conclusie

In de huidige studie zijn de verdachten van meervoudige doding in het gezin vergeleken met de verdachten van kinderdoding en partnerdoding. De familicide verdachte lijkt op de verdachte van uxoricide met betrekking tot de leeftijd en geslacht van de dader: beiden zijn mannen van gemiddeld 37 jaar oud. Zij zijn hiermee gemiddeld ouder dan de verdachte van filicide. Er bestaat geen statistisch significant verschil in etniciteit van de verdachten van de verschillende typen doding. De typische familicide pleger was de biologische vader van zijn kinderen en getrouwd met zijn partner ten tijde van het delict.

In overeenstemming met de verdachte van kinderdoding is ook de verdachte van familiedoding relatief zelden eerder veroordeeld vanwege een geweldsdelict. Hierin verschilt hij van de verdachte van partnerdoding.

³⁹ 35% versus 17%; $\chi^2=3.95$, $df=1$, $p\leq.05$.

⁴⁰ 35% versus 9%; $\chi^2=15.56$, $df=1$, $p\leq.000$.

Hoewel de literatuur laat zien, dat depressie de meest voorkomende psychische stoornis is onder familicideplegers, werd in het huidige onderzoek een dergelijke vertegenwoordiging niet gevonden. De meest voorkomende stoornissen waren de persoonlijkheidsstoornissen, waaraan meer dan de helft van de verdachten leed. Zij doodden hun slachtoffers uit verschillende drijfveren. Uit het huidige onderzoek bleek niet een dergelijk sterke tweedeling in motieven onder familicideplegers, zoals dat uit eerder onderzoek van bijvoorbeeld Frazier wel naar voren kwam.⁴¹ De motieven waren erg divers en hadden weliswaar enige overeenkomst met zowel partner- als kinderdoding, maar waren te verschillend om onder één noemer geschaard te worden. Het delict werd op een doorgaans gewelddadige manier voltrokken, hetgeen in contrast staat met zowel kinder- als partnerdoding. In een aanzienlijk deel van de gevallen trachtte de verdachte een eind aan zijn leven te maken na het delict. In eveneens een aanzienlijk aantal gevallen gaf de verdachte eerdere waarschuwingssignalen af. Met betrekking tot een dreiging zichzelf van het leven te beroven, verschilden verdachten van familicide met de andere verdachten. De meerderheid van de verdachten werd verminderd tot ontoerekeningsvatbaar bevonden voor het ten laste gelegde.

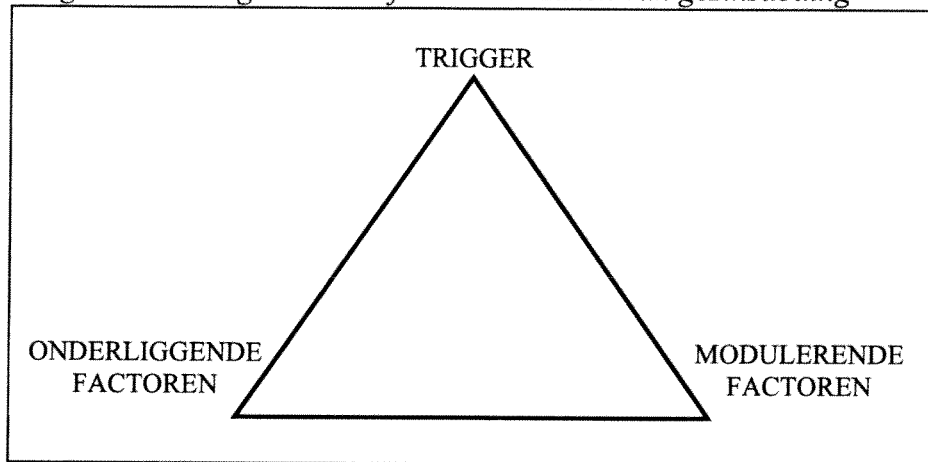
Samenvattend komt uit het huidige onderzoek naar voren dat er weliswaar overeenkomsten bestaan tussen de verdachten van de drie typen dodingen, maar dat de karakteristieken van familicide niet gelijkgesteld kunnen worden aan de andere typen dodingen.

3 Tot slot

Na de gevoelens van verbijstering, shock en onmacht volgend op een gezinsdoding, vraagt men zich gebruikelijk af, óf en in hoeverre een dergelijk delict voorkomen had kunnen worden. Velen zoeken naar eerder contact met jeugdgezondheidszorg, psychische hulpverlening of relatieproblemen tussen de partners, die als signaal geïnterpreteerd hadden kunnen worden. In veel gevallen blijkt er echter geen eenduidig antwoord op de vragen, hoe een dergelijk delict tot stand is gekomen en hoe dit vervolgens voorkomen had kunnen worden. De uit het huidige onderzoek naar voren gekomen factoren kunnen hier mogelijk duidelijkheid scheppen. Deze factoren kunnen met een zogenaamde triangulatie van factoren benaderd worden, waarin onderscheid gemaakt kan worden tussen de onderliggende en modulerende factoren en tot slot de trigger, naar aanleiding waarvan het delict plaats had. Deze benadering is in *figuur 1* schematisch weergegeven.

⁴¹ Frazier, 1975.

Figuur 1: Triangulatie van factoren in zaken van gezinsdoding

De onderliggende factoren hebben betrekking op onveranderbare ‘basis’ karakteristieken, zoals demografische factoren. De onderliggende kenmerken van de verdachten van gezinsdoding omvatten op basis van de huidige studie in de eerste plaats het geslacht van de dader: in de grote meerderheid van de gevallen is dat een man. In de tweede plaats is hij met een gemiddelde leeftijd van 37 jaar ouder dan diegene, die ‘slechts’ zijn kinderen doodt. Andere onderliggende factoren duiden op een getrouwde man, die de biologische vader van zijn kinderen is. Hij heeft een overwegend Nederlandse etniciteit.

De modulerende factoren verwijzen naar enigszins veranderbare karakteristieken, die weliswaar langdurig van aard zijn, maar niet een dergelijk statisch karakter hebben zoals de demografische factoren. Op basis van het huidige onderzoek omvatten de modulerende factoren de aanwezigheid van stemmingsstoornissen bij de verdachte zoals depressie (frequent gepaard gaande met suïcidaliteit), persoonlijkheidsstoornissen en tot slot een lichamelijke ziekte, waardoor de verdachte niet in staat was adequaat voor het gezin te zorgen.

De trigger, die de aanleiding vormde tot het ten laste gelegde was erg divers. Hoewel er uit het onderzoeksmateriaal geen eenduidig beeld naar voren kwam, vormde een dreiging tot scheiding, een ruzie met de partner of het verliezen van werk een directe aanleiding om tot het ten laste gelegde te komen. De trigger werd frequent voorafgegaan door waarschuwingssignalen – deze omvatten een dreiging tot zelfdoding en/of een dreiging tot doding.

Met betrekking tot preventie van dergelijke zaken is het – gezien de statische aard van de factoren – niet mogelijk om de onderliggende factoren te beperken dan wel te wijzigen. Hetzelfde geldt voor de triggers ofwel de aanleidingen tot het ten laste gelegde: deze zijn te divers en moeilijk controleerbaar. Op basis van bovenstaand

schema dient de preventie zich te richten op de modulerende factoren zoals de psychische problematiek. Vooral wanneer er sprake is van een psychose en/of vitale depressie met suïcidale kenmerken en dreigingen tot zelfdoding en/of doding dient men breder te kijken dan het individu – het ‘uitvragen’ van de rol van het gezin vormt hier een belangrijk aandachtspunt. Indien de suïcidale gedachten niet slechts op de eigen persoon worden betrokken, maar ook op derden zoals de kinderen en/of de partner, dient men alert te zijn en preventieve maatregelen nemen. Deze preventieve maatregelen betreffen in de eerste instantie goede communicatie tussen de verschillende instellingen, de betrokken partijen en hulpverleningsinstanties, waarin de zorg voor zowel de kinderen, de partner als de hulpzoekende centraal staat. Omgekeerd geldt ook, dat wanneer de agressie is gericht op de partner de kinderen eveneens een mogelijk slachtoffer vormen. Het adequaat ‘uitvragen’ van gevoelens van agressie, de richting van agressie en de relatie tot de partner en kinderen staat hier centraal.

Uit de huidige studie blijkt, dat het voorkómen van gezinsdodingen zeer gecompliceerd is: veel gezinnen hebben niet eerder contact gehad met jeugdgezondheidszorg, de verdachten zijn vaak niet bekend met de grove psychische problematiek en ze zijn niet eerder met justitie in aanraking gekomen. Ook is er in veel gevallen geen sprake van eerder huiselijk geweld. Dit wil niet zeggen dat het inperken van het risico *on*mogelijk is: adequate sturing en communicatie tussen de volwassenenpsychiatrie, huisarts en jeugdgezondheidszorg is hierbij essentieel. In de overige bijdragen in deze bundel zal hier nader op worden ingegaan.

Literatuur

- Alder, C.M., & Polk, K., *Child Victims of Homicide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Adelson, L., Slaughter of the Innocents: A Study of Forty-Six Homicides in which the Victims Were Children. *The New England Journal of Medicine*, 264 (1961) p. 1345-1349.
- American Psychiatric Association (APA), *DSM-IV-TR*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 2002.
- Berman, A.L., 'Dyadic Death: Homicide-Suicide' *Suicide and Life-Threatening Behaviour*, (1979) p. 15-23
- Byard, R., Knight, D., James, R.A. & Gilbert, J., 'Murder-Suicides involving Children: A 29-Year Study'. *American Journal of Forensic Medicine & Pathology*, 20 (1999) p. 232-327
- CBS, *Bevolking per maand; leeftijd, geslacht, herkomst, generatie* Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2006.
- Cooper, M. & Eaves, D., 'Suicide following Homicide in the Family' *Violence and Victims*, 11 (1996) p. 99-112.
- Daly, M., & Wilson, M., *Homicide*. New York: Aldine de Gruyter, 1988.
- De Stentor, 'Mogelijk 25e familiedrama in zes jaar tijd'. 22 februari 2006
- Dietz, P.E., 'Mass, Serial and Sensational Homicides'. *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 62 (1986) p. 477-491.
- Dubé, M., Hodgins, S., Léveillé, S. & Marleau, J.D., 'Étude comparative de filicides maternels et paternels: facteurs associés et indices comportementaux précurseurs'. *Forensic Science International*, numéro spécial, (2004) p. 31-37.
- Ewing, C.P., *Fatal Families* London: Sage, 1997.
- Fox, J.A. & Levin, J., *Extreme Killing: Understanding Serial and Mass Murder*. London: Sage, 2005.
- Frazier, S.H., 'Violence and Social Impact'. In: Schoolar, J.C. & Gaitz, C.M. (Eds.), *Research and the Psychiatric Patient* New York: Brunner & Mazel, 1975.
- Goldney, R.D., 'Family Murder Followed by Suicide'. *Forensic Science*, 3 (1977) p. 219-228.
- Harder, T., 'The Psychopathology of Infanticide' *Acta Psychiatrica Scandinavia*, 43 (1967) p. 196-245.
- Koenraadt, F., *Ouderdoding als ultiem delict*. Arnhem, Gouda Quint, 1996.
- Koenraadt, F. (1992) The Individualizing Function of Forensic Multidisciplinary Assessment in a Dutch Residential Setting: The Pieter Baan Centre Experience. *International Journal of Law and Psychiatry*, 15 (1992) p. 195-203.
- Koenraadt, F., Mooij, A.W.M. & Mulbregt, J.M.L. van, *De persoon van de verdachte. De rapportage vanuit het Pieter Baan Centrum*. Deventer: Kluwer, 2004.
- Koenraadt, F., A.W.M. Mooij & J.M.L. van Mulbregt (Eds.), *The Mental Condition in Criminal Law. Forensic Psychiatric and Psychological Assessment in a Residential Setting*. Amsterdam, Dutch University Press, 2007.
- Levin, J. & Fox, J.A., *Mass Murder: America's Growing Menace*. London: Plenum Press, 1985.
- Liem, M., K. Geene & F. Koenraadt, *Partnerdoding door etnische minderheden*. Amsterdam, Dutch University Press, 2007.
- Malmquist, C.P., *Homicide: A Psychiatric Perspective*. London: American Psychiatric Press, 1996.
- Marleau, J.D., Poulin, B., Webanck, T., Roy, R., & Laporte, L., 'Paternal Filicide: A Study of 10 Men'. *Canadian Journal of Psychiatry*, 44 (1999) p. 57-63.

Marieke Liem & Frans Koenraadt

- Marzuk, P.M., Tardiff, K. & Hirsch, C.S., 'The Epidemiology of Murder-Suicide'. *Journal of the American Medical Association*, 267 (1992) p. 3179-3183.
- Palermo, G.B., 'The Berserk Syndrome: A Review of Mass Murder'. *Aggression and Violent Behaviour*, 2 (1997) p. 1-8.
- Polk, K., *When Men Kill: Scenarios of Masculine Violence* Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Provinciale Zeeuwse Courant*, 'Famiedrama eist vijf levens'. 16 april 2005.
- Somander, L.K.H. & Rammer, L.M., Intra- and Extrafamilial Child Homicide in Sweden 1971 -1980. *Child Abuse & Neglect*, 15 (1991) p. 45-55.
- Schlesinger, L.B., 'Familiicide, Depression and Catathymic Process' *Journal of Forensic Science*, 45 (2000) p. 200-203.
- Websdale, N., *Understandig Domestic Homicide* Boston: Northeastern University Press, 1999.
- Wertham, F., 'The Catathymic Crisis' *Archives of Neurology and Psychiatry*, 37 (1937) p. 974-978.
- Wilson, M., Daly, M. & Wright, C., 'Uxoricide in Canada: Demographic Risk Patterns' *Canadian Journal of Criminology*, (1993) p. 263-291.
- Wilson, M., Daly, M. & Daniele, A., 'Familiicide: The Killing of Spouse and Children'. *Aggressive Behavior*, 21 (1995) p. 275-291.